

Bir Tefrika Roman Tarihi Projesi Sergüzeşti

Ali Serdar*

Uzun soluklu her işin sonradan unutulmuş, hatıralar arasında belirsizleşen, ilk anda akla gelmeyen anları, anıları, yönleri vardır. Yürütücülüğünü yaptığım “Türk Edebiyatında Tefrika Roman Tarihi (1831-1928)” başlıklı proje de süresi ve kapsamı düşünüldüğünde planlaması, hazırlığı, uygulaması ve sonuçlarıyla uzun soluklu ve kişisel olarak hayatımın belirli bir dönemini adadığım bir çalışmaydı. Proje, Mayıs 2014’te başladı ve resmen Mayıs 2017’de sona erdi. Söylemesi oldukça kolay bir süre: “Üç yıl”. Bu sürede 302 süreli yayın taranmış, yine söylerken oldukça kolay bir sayı: “Üç yüz iki”. Şimdi, bu yazıda bu kolaylığa sığınmadan satır başlarıyla projenin nasıl tasarlandığına, yaşananların arka planına değinerek daha çok “akademik” makalelerde dile getirilemeyen deneyimlerimizi aktarmaya çalışacağım.

“Tefrika romanları bulma fikri nereden çıktı?” Bize projenin sonuçlanmasına yakın en çok sorulan soru buydu. Bunun için biraz gerilere, 2002 yılına, Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümünde doktora sırasında aldığımız Yaşar Kemal Semineri’ne uzanmak gerekiyor. Süha Oğuzertem hocamızın açtığı seminerin yükümlülüğünün bir parçası olarak Reyhan Tutumlu’yla birlikte Yaşar Kemal’in romanlarının tefrikalarını bulmak üzere arşivlere gitmiştik. Yıllar

* Özyeğin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü, Öğretim Görevlisi.

ali.serdar@ozyegin.edu.tr

Yazının gönderim tarihi: 18/07/2017. Yazının kabul tarihi: 23/07/2017.

sonra Reyhan, bu proje fikrini ortaya attığında (Evet, proje fikri aslında Reyhan'ındır, hasbelkader projeyi ben yürüttüm) böyle bir araştırmamanın ilk olarak bu arşiv taramaları sırasında aklına geldiğini söylemişti. Aslına bakılırsa Reyhan ilk olarak bana böyle bir projeyi "TÜBİTAK'a sunalım mı?" dediğinde de bana çok gerçekleştirilebilir bir proje gibi de gelmemişti. Ancak iyi ki söylemiş, iyi ki de yapmışız projeyi.

Projenin ayaklarının yere basmasındaki temel etken elbette edebiyat literatüründe tefrika romanlara ilişkin birbirinden bağımsız, farklı ölçeklerde (örneğin, bir yazar ya da bir süreli yayının belirli bir dönemi üzerine) pek çok çalışma olmasına karşın, bütünlüklü, sistematik bir araştırmanın yapılmamış olmasıydı. Yani, Yakup Kadri'nin romanlarının tefrika edildiğini, *İkdam* gazetesinde tefrika romanların yayımlandığını bilmekle birlikte araştırmacılar kaç romanın, hangi yıllarda, hangi süreli yayınlarda tefrika edildiğinin bütünlüklü bilgisine sahip değildi. Üstelik alfabe değişikliği nedeniyle 1928 öncesi dönem –ki roman bir tür olarak tam da ele alınan dönemde Türk edebiyatında ortaya çıkmıştır– Osmanlıca bilgisi gerektirdiğinden biraz daha uzmanlık gerektiriyor, bu yüzden biraz daha karanlıkta kalıyordu. Üstelik biz yalnızca gazetenin ve romanın neredeyse eş zamanlı olarak doğduğu bu dönemdeki tefrika romanları tespit ederek bir tefrika roman tarihi yazmayı değil, bu romanları dijital ortama aktararak bir veritabanı üzerinden herkesin erişimine açmayı da hedefliyorduk. Elbette buraya kadar değindiğim hedeflerin yanı sıra projenin en heyecanlı amaçlarından biri gazete ya da dergi sayfalarında unutulmuş romanların bulunması ve bunların Türk edebiyatına yeniden kazandırılmasıydı – bu heyecana ileride değineceğim. Velhasıl TÜBİTAK'a sunulan proje önerisinde önümüze koyduğumuz başka başka hedefleri de (Örneğin, keşfedilen romanlardan 10'unun çeviri yazısının yapılması gibi) hesaba kattığımızda, projenin sonuna geldiğimizde kendi kendimize "Bunu da mı yazmışız?" dediğimiz hayli yüklü bir vaatler zincirini sırtımıza yükleyerek projeye başladık.

Bütün bu yazı boyunca projeyi kendi bakış açımdan ve birinci tekil anlatıyorum, ama elbette proje bir ekip işiydi ve ekibin ortak çalışmasının bir ürünü oldu. Proje ekibinde araştırmacı olarak farklı üniversitelerde görev yapan Rûken Alp, Fatih Altuğ, Murat Cankara,

Tuba Işınsu İsen Durmuş ve Reyhan Tutumlu çalıştı. Saydığım isimlerin neredeyse hepsiyle daha önce de tanışıyordum ancak böylesine uzun soluklu bir işte bir araya gelmemiştik. Dolayısıyla bu proje, önceden tanıştığım “arkadaşlarımla” akademik bir araştırmada bir araya gelmemize, beraber fikir üretip beraber ter dökmemize de vesile oldu. Bu bakımdan da çok şanslıyım. Kişisel olarak bu proje sayesinde tanıştığım danışmanımız Nihayet Arslan hocamız da ne zaman kendisine başvursak yanımızdaydı. Projenin asıl yükünü sırtlayanlar ise kuşkusuz asistanlarımız oldu (TÜBİTAK terminolojisinde “bursiyer” olarak geçmektedir). Araştırmacılarımız da süreli yayın taradı ama arşivlere giden ve özellikle yüksek sayıdaki süreli yayınları taramalar büyük oranda asistanlarımızdı. TÜBİTAK’ın bütçe ve zaman sınırlamaları çerçevesinde üç asistanla projeye başladık: Mustafa Akay, Ruhat Alp ve Abdurrahman Yiğitalp. Dediğim sınırlar çerçevesinde Ruhat, projenin ikinci yılının sonunda projeden ayrıldı. Onun hemen öncesinde de Abdurrahman, kişisel nedenlerle ülkedeki çeşit çeşit olayların birleşmesi sonucu bir buçuk yılın sonunda ayrılmıştı. Abdurrahman’ın yerine üç aylığına İbrahim Öztürk projede görev aldı. Normal şartlar altında Mustafa’nın da iki buçuk yılın sonunda ayrılması gerekiyordu, ama Özyeğin Üniversitesi’nin de desteğiyle proje bitene kadar Mustafa’yla çalışmayı sürdürdük. Bu yazıyı yazarken onun da Bilgi Üniversitesi’nde asistan olarak akademik hayatına devam edeceğini öğrenmek beni hayli mutlu etti. Bir de bana bir gün mail atarak projeye nasıl destek olabileceğini soran, sonrasında tanıştığımız Sultan Toprak var. O da gönüllü olarak projeye destek verdi, yeri geldi bizim çözemediğimiz sorunların çözülmesini sağladı. (“Evet, Türkiye’de hâlâ akademik çalışmalarla ilgilenen, gönülden destek veren yüksek lisans öğrencileri var” dedirten Sultan’ı da bu yaz sonu Amerika’ya doktora uğurluyoruz).

Peki, biz bu ekiple nasıl bir çalışma yürüttük? Aslına bakılırsa yaptığımız iş bir bütünün (gazete ya da dergi) içindeki parçaları bulup (roman tefrikaları), onları almak ve daha sonra da bu parçaları yeniden birleştirmektir. Ancak gazete ve dergiler de Ankara, İstanbul, İzmir gibi farklı şehirlerdeki çeşitli arşivlere dağılmış durumdaydılar. Toplamda 12 farklı arşivde tarama çalışmalarını yürüttük. Önce Hakkı Tarık Us Koleksiyonu, İBB Atatürk Kitaplığı ve Millî Kütüp-

hane gibi hâlihazırda dijital olan arşivlerle işe başladık ki taramaların büyük bölümü de bu arşivlerden yapıldı. Ankara'daki araştırmacılarımızdan Tuba Işınsoy İsen Durmuş'un girişimiyle Millî Kütüphane yönetimiyle iletişime geçerek arşivlerin kullanılması konusunda proje başladıktan bir yıl sonra bir protokol imzaladık. Ancak, kullanıcılar bilir, normal bir okur olarak Millî Kütüphane'de arşiv taraması yaparak bu projeyi bitirmemiz mümkün değildi. Süreli yayınların dijital kopyalarını almak için bile üç yıl içinde dört kere Ankara'ya gidip günlerce Millî Kütüphane'de çalıştık. Bu arşive ulaşmamız hem taramalarımızı hızlandırdı hem de daha kaliteli görüntülere ulaşmamızı sağladı (7 Nisan 2017'de düzenlediğimiz çalıştaya¹ katılan Millî Kütüphane Başkanı Zülfi Toman, araştırmacılara bu yönde desteği artıracaklarını belirtti. İlgilenenlere duyurulur). Burada bir parantez açıp arşivler(imiz)in durumu üzerine kısa bir iki kelime etmek gerekiyor. Özellikle dijitalleşme oranı son yıllarda artıyor ve erişim konusunda da hayli ilerleme kaydedildi. Ancak hemen her arşivde süreli yayınlar konusunda eksiklikler var. Örneğin, geçtiğimiz ay ya-

¹ Çalıştay, 7 Nisan 2017 Cuma günü, Özyeğin Üniversitesi Çekmeköy Kampüsü'nde düzenlendi. Açılış konuşmacılarından İnci Enginün, "Tefrika Romanlar Sütun Doldurma mıdır?" başlıklı konuşmasında hem Avrupa hem de Türkiye'deki tefrika gelenekleri üzerinde durdu. Reyhan Tutumlu ve ben sunularımızda proje sonuçlarına ilişkin analizlerimizi sunduk. Mustafa Akay, tefrikaları nasıl bulduğumuza ve araştırma sürecine ilişkin sunumunda teknik detayların ötesine geçerek tefrikanın okurla zaman ve uzam bağlamında kurduğu ilişkiye de değindi. Ki biz de tefrikaları takip ederken benzer bir ilişkiyi yeniden yaşamıştık: Yani her gün devam eden tefrikaya iki gün ya da daha fazla süre ara verilmesi, yayımlandığı sayfanın değişmesi vb. değişikliklerin okuma deneyimi üzerindeki etkileri. Meltem Erinçmen Kânoğlu, "Popüler Edebiyat ve Hayat" başlıklı sunumunda tefrika geleneğinin basınla ve daha genel düzeyde modernleşme ve dolayısıyla kapitalizmle olan ilişkisine değindi. Bu sunumların yer aldığı ilk oturumun başkanlığını Çimen Günay Erkol yaptı. Nihayet Arslan, hocamız, taramalar sırasında Ahmet Mithat'ın çıkardığı *Bedir* gazetesinde bulduğumuz yazarı belirtilmeden basılan *Garip Bir Keşif-i Râz* başlıklı metnin kaynağına ilişkin yaptığı araştırmanın sonuçlarını sundu. Fatih Altuğ, Halide Edip ve Fatma Fahrünnisa'nın tefrika romanlarından yola çıkarak kadın yazarlığın bu metinlerde nasıl kurulduğuna dair önemli gözlemlerde bulundu. Murat Cankara, Cumhuriyet döneminde Osmanlı kimliğinin kurmaca dünyada nasıl yeniden kurulduğunu Ercüment Ekrem'in *Şevketmeab* romanı üzerinden inceledi. Yağmur Başak Selimoğlu da *Mai ve Siyah* romanıyla *Servet-i Fünun*'un dergisini illüstrasyonlar bakımından ele aldı. İkinci oturumun başkanlığını da Erol Köroğlu yaptı. Çalıştay akademik anlamda hayli doyurucuydu, oturumların ardından moderatörlüğünü Tuba Işınsoy İsen Durmuş ve Zeynep Uysal'ın yaptığı yuvarlak masa toplantısı da bu bakımdan gayet canlı geçti. Hem katılımcılar hem de dinleyiciler bu bölümde görüşlerini, eleştirilerini daha da önemlisi bundan sonra neler yapılabileceğine dair önerilerini sundu.

yına hazırladığımız Belkıs Sami'nin *Aşkımı Öldürdüm* adlı romanını üç farklı arşivden tamamladık. Üstelik romanı bulduğumuz sırada *Son Saat* henüz İBB Atatürk Kitaplığı'nda dijitalleşmediği için arşive gidilerek eksik sayıların fotoğrafları alındı. (Proje süresince İBB Atatürk Kitaplığı'nda eksik sayıları olan kimi süreli yayınların dijitalleştiğini fark ettik ve elimizden geldiğince eksikleri gidermeye çalıştık, ancak proje sona erdikten sonra da bu arşive eklenenler olacaktır). Bir başka örnek, tefrika roman yayımlayan önemli ve uzun soluklu gazetelerden biri olan *Yeni Asır* gazetesi. *Yeni Asır*'ın tamamına hiçbir arşivde rastlayamadık, hem bizim bulduğumuz ve yarım kalan pek çok roman hem de eksik sayılar nedeniyle keşfedemediğimiz birçok roman *Yeni Asır*'ın sayfalarında duruyor. Belki de bizim bakmadığımız bir arşivde vardır. İzmir'den bir başka örnek de Halit Ziya Uşaklıgil'in ilk romanlarını yayımladığı *Hizmet* gazetesi. *Hizmet*'in çok az sayısı İstanbul ve Ankara'daki arşivlerde var. En kapsamlı *Hizmet* koleksiyonu da (bakınız tamamı demiyorum, diyemiyorum) İzmir'deki Ahmet Piriştina Kent Müzesi'nde (APİKAM), üstelik dijital olarak var, ancak internet üzerinden erişime açık değil. Biz de yaz tatillerimizi çalışmayla birleştirerek, üç yaz boyunca 5-10 gün arasını, İzmir'in güzel yaz sıcağında bu arşivi taramaya ayırdık. Aralık 2016'da da kalan eksikleri tamamlamak için İzmir'e gidilmesi planlanıyordu ki arşivin tadilata girdiğini ve Nisan 2017'ye kadar kapalı olduğunu öğrendik. İçimde bir ukdedir bu, bu yaz *Ahenk*'in eksik sayılarını tamamlayacağız artık!

Yukarıda bahsettiğim arşivlerdeki eksikler hem romanlar hem süreli yayınlar için bir sorun. Bunun için biz elimizden geldiğince disiplinli bir kayıt yöntemi uygulamaya çalıştık. Yani hem süreli yayınlar hem romanlar için ayrı formlar kullanarak hangi arşivlerde tarama yapıldığı, hangi sayıların eksik olduğu kayıt altına alındı. Projenin web sitesindeki (<http://tefrikaroman.ozyegin.edu.tr>) süreli yayınlar bölümüne girilip taranan süreli yayınların fotoğraflarına tıkladığında o süreli yayına ait formu görebiliyorsunuz. Yine tefrika romanların bulunduğu Özyeğin Üniversitesi Kütüphanesi e-research platformunda yer alan "Tefrika Roman Tarihi" koleksiyonundaki (<http://eresearch.ozyegin.edu.tr/xmlui/handle/10679/888>) tefrika roman girişlerinde hem romanların pdf'lerine hem de tefrikaya

ilişkin bilgi formuna erişilebilmektedir. Eksik sayıların belirtilmesi zaman içinde tamamlanma olanağını sağlıyor.

Eksikliklerle ilgili teknik detaylar yukarıdaki gibi, ama bu eksiklerin getirdiği duygusal yükler de var. Proje süresince asistanlarımızla haftada bir buluşarak onlardan yaptıkları taramaları aldığımız bir çalışma düzeni kurduk. Onlar taradıkları 600-1000 sayı arası süreli yayında buldukları tefrikaların fotoğraflarını ve formlarını getiriyor, ben de elimdeki listelere işliyordum. Bu arada da romanın bilinip bilinmediğine bakıyorsunuz haliyle ve örneğin o hafta Mustafa'nın getirdiği romanlar arasında, Mehmet Cemil'in *Hadiye* adlı bir romanı var, üstelik bilinmiyor! Harika! Ancak *Yeni Asır*'da yayımlanan bu romanın iki sayısı arşivde eksik! Elbette bu romanı tespit etmek güzel, bilinmeyen bir romanı daha listeye yazmak Türk edebiyatına bir roman daha kazandırmak demek, ama yayımlamak istesek bu mümkün olmayacak. Bu da tam bir düş kırıklığı yaşıyor insana. Örneğini verdiğim *Aşkımı Öldürdüm* gibi kimi romanlarda, bu eksik tamamlama işinin mutluluğunu yaşadık. Hazine peşindeki korsan ya da ipucu arayan dedektif gibi bir süreli yayının belirli bir sayısını arıyorsunuz, bulunca da hazinenize kavuşuyor ya da sırrı çözüyorsunuz. Projenin en keyifli kısımlarından biri buydu, ama belirttiğim gibi bu mutlulukların yanı sıra pek çok “bilinmeyen” romanda da eksik sayılar nedeniyle hüzünlere gark olduk.

Projeyi sunarken TÜBİTAK'a en az 150 süreli yayın tarayacağımızı taahhüt etmiştik. Ancak proje başladıktan sonra daha çok süreli yayın tarama oburluğu geliyor insana. Örnekleme ne kadar arttırsak o kadar iyi sonuçlara ulaşacağımıza inandık. Bu yüzden eksik tamamlama işlerini daha sonraya bırakıp ulaşılabilir olan arşivlerden olabildiğince çok sayıda süreli yayın taramaya odaklandık. Son altı ayı gitmediğimiz arşivlere ayırdık, elden geldiğince eksikleri tamamladık. Ancak şunu söylemeliyim, bir üç yıl daha olsa sürerdi, ama hem proje süresi bu kadardı hem de bir yerde durmak da gerekiyor. Sonuç olarak 302 süreli yayında 569 telif, 784 çeviri roman bulduk. 569 telif romandan 239'u araştırmalarda veya edebiyat tarihlerinde adı geçmeyen romanlar. Dolayısıyla projenin amaçlarından biri olan bilinmeyen romanları “keşfetme” konusunda da ciddi bir rakama ulaşıldı. 239 romanın 39'u yarım kalmış. Süreli yayının kapanması,

sansür, yazar ya da süreli yayının nedensizce tefrikaya son vermesi ya da arşivdeki eksik sayılar nedeniyle romanlar yarım kalabilmektedir. Bu arada yarım kalan romanlardan daha sonra kitap olarak basıldığı bilgisine ulaştıklarımızı tam kabul ettik. Proje süresince eldeki verilerle çeviri ve telif romanların yıllara, süreli yayınlara göre dağılımına; telif romanların toplumsal cinsiyet bağlamında dağılımına ilişkin analizleri içeren Türkçe ve İngilizce sunumlar yapıldı, makaleler yayımlandı, yayımlanmaya da devam edecek (Proje kapsamında yapılan çalışmalara proje web sitesinde “Yayımlar” bölümünden ulaşılabilir).² Aslına bakılırsa bu yoğun temponun ardından eldeki malzemeyle daha çok akademik çalışma yapma imkânına yeni kavuşuyoruz. Öte yandan elde edilen verilerin bir anda tüketilebileceğini, sadece proje ekibince kullanılacağını da düşünmüyorum. Şu anda tüm veriler araştırmacılara açık ve söz konusu döneme, süreli yayınlara, yazarlara, türlere ilişkin yeni çalışmalar yapılabilir. Bir “kamu hizmeti” yapmakta olduğumuzu daha proje başlamadan benimsedik, proje süresince de kendimize sık sık hatırlattık; bu bakımdan klasik “korumacı”, “top benimci” tutumdan sakındığımızı da belirtmeliyim.

Proje kapsamında en çok 10 romanın çeviri yazısını yapmayı taahhüt ettiğimizi belirtmiştim. Bunu da yaptık, ama aklımızda hep keşfettiğimiz romanları yayımlamak, onları günümüz okuruyla buluşturmak da vardı. Hele bunlar bir de bir dizi olarak yayımlanabilirse gayet de mutlu olacaktık. Ahmet Mithat’ın çevirdiği *Alayın Kraliçesi* ve sonunu beğenmeyerek ona ek olarak yazdığı *Alayın Kraliçesi’ne Zeyl*’i ilk keşif olmasının heyecanıyla sadece günümüz Türkçesine uyarlayarak yayımladık. Daha sonra tefrika romanları dizi olarak yayımlama konusunda Sultan Toprak’ın girişimiyle Koç Üniversitesi Yayınları’yla görüştük ve açıkçası onların da heyecanımıza ortak olması bizi ziyadesiyle sevindirdi. Yaklaşık bir yıllık yoğun bir çalışmanın ardından Belkıs Sami Boyar’ın *Aşkımı Öldürdüm* ve Selahattin Enis’in *Orta Malı* romanları KUY “Tefrika” dizisinin ilk iki kitabı olarak Haziran 2017’de yayımlandı. Harcanan emeği ve zamanı somut olarak ellerinizde tutmanın, sayfalarını çevirmenin zevki inanılmazdı. (Evde durup durup *Orta Malı*’nın sayfalarını

² <http://tefrikaroman.ozyegin.edu.tr/ANASAYFA>

çevirdiğimi, birkaç sayfasını rastlantısal olarak seçip okuduğumu söylesem narsisizme mi fetişizme mi yorarsınız bilemem ama bir süre daha –yeni kitaplar çıkana kadar- bu gizli zevkimi yaşayacağım, sonuçta kimseye zararım yok). Üstelik KUY Genel Yayın Yönetmeni Cem Akaş, bu diziye ve tefrikanın ruhuna uygun bir tasarımla kitapların okurla buluşmasını sağladı. Elbette tıpkıbasımları yapılamazdı (okura 1890’daki ya da 1924’teki haberler arasında romanı sunmak çok da iyi bir fikir değil gibi), ama günümüz Türkçesine aktarılmış metni gazete sayfası biçimiyle okura sunmak hem okura yeni bir okuma deneyimi sunması açısından hem de yayıncılık sektörü açısından oldukça yenilikçi bir tasarım oldu. Daha çok araştırmacılara hitap eden çeviri yazı metin de kitap biçiminde sunuldu. Şimdi dizinin üçüncü ve dördüncü kitaplarını hazırlıyoruz, diziden çıkacak diğer kitapları da belirlemeye devam ediyoruz. Dizi, projeye ilişkin heyecanımızı korumamızı, yeni yazar ve romanları okurlarla buluşturma hevesimizi sürdürmemizi sağlıyor.

Projenin hayatıma en önemli etkilerinden biri de “çalışma zorunluluğu nedeniyle başını işten kaldıramama” oldu. İlk bakışta bu olumsuz bir durum olarak görülebilir. Ancak yazıda ne kadar aksettirebildim bilmiyorum ama bu zorunlu çalışma, akademik me raklarınızla ilgili olduğunda, yeni yapıtları, yazarları, olguları keşfetmenizi sağladığında ve kişisel olarak da sizi heyecanlandığında inanılmaz bir keyif kaynağına dönüşebiliyor. Bir de bu üç yılda (bu süre daha da genişletilebilir ama projenin kapsamı üç yıl olduğu için bu sınırı koyuyorum) Türkiye’de yaşananlara bakıldığında, çalışmanın erdemine sığınmanın delirmeyi önlediğine şahit oldum. Kim demiş edebiyat hayat kurtarmaz? İşte bu yüzden bütün bu süreçte birlikte olduğum tüm arkadaşlarıma (söylemeye gerek var mı burada “araştırmacı”, “danışman”, “bursiyer” vs. olarak resmî resmî anılan ya da bunların dışında kalıp projenin bir ucundan tutan herkesi kast ediyorum) şükranlarımı sunuyorum, beraber çok güzel bir yolculuğu, bir sergüzeşti paylaştık.